

Analiza odnosa između socijalnog darvinizma i darvinizma

Mikuljan, Antonija

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:076365>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2020-10-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

ANTONIJA MIKULJAN

2019.

ZAVRŠNI RAD

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Antonija Mikuljan

**ANALIZA ODNOSA IZMEĐU SOCIJALNOG
DARVINIZMA I DARVINIZMA**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

ANTONIJA MIKULJAN

ANALIZA ODNOSA IZMEĐU SOCIJALNOG DARVINIZMA I DARVINIZMA

ZAVRŠNI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Vanja Šimičević

Sumentor: mag. soc et mag. educ. soc. Erik Brezovec

Zagreb, 2019.

Sadržaj

1. Uvod.....	5
2. Evolucija prije Charlesa Darwina	6
3. Darwinov život.....	7
4. Važnost lamarkizma i zakona evolucije za darvinističku teoriju	9
5. Darwinova teorija evolucije.....	10
6. Primjena socijalnog darvinizma na društvo i njegove aspekte.....	13
7. Sociobiologija – plod darvinizma i evolucijske biologije	15
8. Zaključak.....	18
9. Popis korištenih izvora.....	19

1. Uvod

Do prosvjetiteljstva, skoro cijela svjetska populacija je vjerovala u kreacionizam – vjerovanje da je svijet, svemir i čovjek stvoren od strane nadnaravnog bića, božanstva. Time se zaključuje da je religija imala veliki utjecaj u razvoju svijeta i čovjeka od pamtivijeka. Nakon stoljeća vjerovanja da ljudi postoje radi božanstva, Charles Darwin 1859. godine, pobija dotadašnju tezu i daje novo značenje riječi evolucija.

Čitajući ovaj rad, treba imati na umu da su darvinistička teorija i darvinizam dva potpuna različita pojma te se u ovom dijelu striktno razlikuju. Naime, darvinistička teorija predstavlja Darwinovo učenje koje je predstavio u svojem djelu, dok se darvinizam shvaća kao ideologija koja nastoji darvinističkom teorijom objasniti i tumačiti „socijalno-političke i ekonomske aspekte života“ (Radić, 2012:81-82). Osim toga, postojao je međusobni utjecaj Herberta Spencera i Thomasa Roberta Malthusa na Darwina i obrnuto te su upravo Spencer i Malthus začetnici socijalnog darvinizma.

Cilj ovog rada je istražiti okolnosti nastanka socijalnog darvinizma i njegov odnos prema biološkom darvinizmu. Isto tako, prikazuju se mogućnosti suvremenog konteksta ovih pojmova.

U ovom radu će biti napravljen kronološki pregled teorija koje su vezane za darvinizam i socijalni darvinizam te koje su problematične za društvene znanosti. U prvom dijelu bit će prikazan put evolucije od njenih početaka pa do Charlesa Darwina. Nakon puta evolucije, bit će prikazan Darwinov život, od školovanja do ekspedicije i njegove smrti. U trećem dijelu bit će riječ o važnosti Lamarcka i Spencera na Darwinovu teoriju koja će biti objašnjena u četvrtom dijelu. U pet dijelu bit će prikaz primjene socijalnog darvinizma na društvo i njegove aspekte, dok će u posljednjem dijelu biti riječ o novoj znanosti – sociobiologiji koja je nastala kao spoj darvinizma i evolucijske biologije.

2. Evolucija prije Charlesa Darwina

Darwin nije osmislio riječ evolucija, ali joj je dao novo značenje. Izraz evolucija koristi se u novovjekovnoj filozofiji 18. stoljeća koji su inspiraciju pronalazili kod antičkog filozofa, Aristotela. Sami korijeni evolucije pronalaze se već u Antičkoj Grčki, u šestom stoljeću prije Krista. Pojam evolucija potajno se provlačio kroz znanstvene spise niz stoljeća, a svoj puni procvat doživljava u 19. stoljeću. U ovom odjeljku bit će prikazan put evolucije od njenih početaka pa do Charlesa Darwina.

Filozofija u antičko vrijeme nastala je kao kritika tadašnje religije. Antički filozofi kao što su Aristotel, Empedoklo, Heraklit i Platon u svojim spisima nagovješćuju na evolucijske misli. Dva stoljeća kasnije, slične evolucijske misli su se pojavile na azijskom kontinentu, u Kini gdje su tadašnji starokineski mislioci natuknuli su o životinjskoj adaptaciji na različit okoliš (Wikipedia, 2019.) što će Darwin stoljećima kasnije i potvrditi.

Novovjekovni filozofi su nastanak novog bića shvaćali su kao: „aktualizaciju novog organizma snagom ili konkretizacijom ideje vlastite vrste, [...] ili čak kao razvoj, evoluciju iz preoblikovanoga sitnoga bića“ (Balabanić, 2008.). Filozofi uzimaju latinski izraz *evolutio* koji je označavao odmotavanje sviska te su s time usporedili razvoj novog bića koje je prije rođenja bilo savijeno u jajetu ili spermiju. Prema tome, evolucija u novom vijeku nije označavala ništa novo, nikakav progres, naprotiv, označavala je nešto što već postoji (Balabanić, 2008.).

Ljudi su slijepo vjerovali religijskim odgovorima sve do intelektualnog i duhovnog pokreta u 17. i 18. stoljeću – prosvjetiteljstva, kada kreću s preispitivanjem vjere. Glavni intelektualci tog doba, odlučili su napustiti komformističko vjerovanje u Boga te stavljaju čovjeka i razum u središte svojih promatranja.

Kroz čitavo čovječanstvo postojale su naznake evolucije, no teorije i dokazi su bili raznoliki i razbacani te nije postojala prava sinteza. Löffler (2012:9) iznosi četiri empirijska dokaza evolucije prije Darwina. Prvi dokaz bavi se empirijskim dokazima kao što su fosili koji su bile otkriveni tijekom kopanja ugljena i ruda. Predstavljali su prijetnju jer znanstvenici nisu znali kako da opišu stvorenja koja sada više ne postoje, a imaju dokaze. Sljedeći dokaz vezana je uz geologiju (Löffler, 2012:9) koja se krenula razvijati krajem 18. stoljeća tijekom procvata industrijalizacije. Zahvaljujući geologiji, iznijele su se nove činjenice kao činjenica da se zemljina površina tijekom stoljeća mijenjala i to ne u malim mjerama. Samim time se pobijala religijska kršćanska teza jer „ako se okolina mijenja, onda više ne može postojati savršeno prilagođavanje okolini po Božjem planu

(Löffler, 2012:9). Treći dokaz pokazuje razvoj embrija koji ima jednake razvojne stadije kao i niži organizmi. Posljednji dokaz je iz anatomije. Anatomija pokazuje da postoje različite sličnosti u razvitku živih organizama „koje se teško može tumačiti kao savršeno prilagođavanje“ (Löffler, 2012: 9). Za primjer, Löffler (2012:9) navodi peraju delfina i rilo krtice i zaključuje – sličan ustroj, ali drugačija funkcija.

Prosvjetiteljstvo je ostavilo veliki trag na čovječanstvo. Polako se napušta olako vjerovanje u božanstva kod intelektualaca i traže se pravi uzroci i dokazi o postanku svijeta i čovjeka. 19. stoljeće je stoljeće koje je označilo uspon građanstva, razvoj industrijalizacije, pokreti za ljudska prava te Darwinova teorija evolucije.

3. Darwinov život

Život Charlesa Darwina bio je sasvim prosječan za imućnog britanskog građanina te sve do ekspedicije, Darwin nije pokazivao nikakve posebne znakove više intelektualnosti, nikada se nije isticao. Bio je dobar sin i brat, solidan učenik i student. No, od malena je volio skupljati kukce na očevom imanju te je kroz godine hobi pretvorio u život čija su otkrića za svijet bila revolucionarna.

Charles Robert Darwin rođen je 12. veljače 1809. godine u Shrewsburyju, Engleskoj, kao peto od šestoro djece. Darwinova obitelj bila je dobrostojeća, imućna obitelj iz koje je proizašlo niz prirodoslovaca i liječnika (Balabanić, 2008.). Otac Robert, bio je poznati liječnik kao i njegov otac Erasmus (Kalafatić, 2009: 443). Erasmus Darwin je bio ujedno liječnik i prirodoslovac koji je vjerovao u ljudski napredak, a u srž svoje teorije stavlja rađanje koje se također pronalazi u središtu teorije evolucije njegova unuka (Balabanić, 2008.). Erasmusov sin i Charlesov otac bio je poznati liječnik, psiholog koji svoju karijeru započinje u Shrewsburyju. Tamo kupuje imanje gdje sa svojom ženom Susannah Wedgewood odgaja šestoro djece – Marianne, Caroline, Susan, Emily – Catherine, Darwin i Erasmus (Balabanić, 2008.).

Charles kreće 1817. godine u školu gdje pokazuje zanimanje za prirodoslovlje. Kada je navršio 16 godina, Charles odlazi u Edinburgh na studij medicine. Međutim, nakon dvije godine, Darwin odustaje od studija medicine zbog bezličnih predavanja. No, tijekom dvije godine školovanja medicine, Charles je upoznao dr. Roberta Edmunda Granta. Zahvaljujući njemu, Charles je upoznao zoologiju i Jeana Baptiste de Lamarcke. Lamarck ga se nije previše dojmio zbog sličnih ideja koje je već imao njegov djed Erasmus. Na nagovor oca upisuje studij teologije u Cambridgeu

koju završava 1831. godine kao solidan student. Na studiju teologije, Charles je upoznao mnogo uvažених ljudi, kao što su vlč. John Henslow koji je ujedno bio i profesor botanike, mineraloga Williama Whewell te geologa Adama Sedgwick. Nakon završetka teologije, Charles se nije zaredio nego na prijedlog svojeg učitelja Henslowa, odlazi na višegodišnju britansku ekspediciju brodom HMS *Beagle* (prev. njuška) : „radi mjerenja, ucrtavanja reljefa i izrade zemljopisnih karata“ (Kalafatić, 2009:443). Charlesov otac nije podržavao ideju, no unatoč protivljenju, Charles se 27. prosinca 1831. godine ukrcao na *Beagle* s posadom od 60 ljudi.

Ekspedicija je u početku trebala trajati dvije godine, međutim odužila se na pet godina zbog opsega posla. Darwin je na putovanju proučavao biljni i životinjski svijet, ali i geološke formacije. Za vrijeme putovanja, Darwin piše dnevnik opažanja i istraživanja. Tijekom putovanja, Darwin otkriva fosile izumrlih sisavaca, kao što je golema krezubica *Megatherium* i izumrli konj *Taxodon*. Darwin je primjećivao kako se flora i fauna mijenjaju u južnoameričkoj unutrašnjosti kako on putuje s juga na sjever. Putovanje kroz Južnu Ameriku je bacilo sjenu sumnje na Darwinovo dotadašnje vjerovanje u stalnost vrsta te na kraju, Darwin prestaje vjerovati u biblijski postanak svijeta jer: „Ako je stvoritelj odjednom stvorio sve vrste, zašto [postoje] te razlike između otoka i obližnjeg kopna, na istim zemljopisnim širinama?“ (Balabanić, 2008: 29)

Nakon povratka s putovanja oko svijeta, Charles Darwin više nije bio isti čovjek. Vratio se s novim vjerovanjima i novim dokazima i idejama, ali i s bolesti koja je tada bila nepoznata. Danas, znanstvenici kazuju da je bolovao od Chagasove bolesti, vrsta tripanosomijaze koju uzrokuje bičlaš *Trypanosoma cruzi*. Zbog bolesti, Charles je živio mirnim obiteljskim životom sa svojom ženom Emmom i desetero djece. Od desetero djece, njih sedmero je doživjelo zrelu dob. Nakon smrti desetogodišnje kćeri Anne Elisabethe, postaje agnostik. Charles Darwin umire 19. travnja 1882. godine te je pokopan u Westminsterskoj opati, pokraj groba sir Isaca Newtona (Balabanić, 2008.).

Darwinu će sve ukupno trebati 22 godine da u potpunosti napiše svoje najpoznatije djelo *Postanak vrsta putem prirodnog odabira*. Knjiga je prvi puta objavljena 1859. godine te je od tada naknadno tiskano još šest izdanja (Kalafatić, 2009.). Darwin nije bio prva osoba koja je imala revolucionarne evolucionarne ideje. Kao što se vidi iz prethodnog odjeljka, evolucionarne ideje postojale su niz stoljeća no nisu nikada bile do kraja razjašnjene niti sintetizirane. Darwin je posudio ideje i misli mnogih znanstvenika, kao što su Herbert Spencer (1820. – 1903.) i Jean Baptiste de Lamarck (1744. – 1829.), no i Thomas Robert Malthus (1766. – 1834.). Utjecaj navedenih autora na Charlesa Darwina će biti detaljnije objašnjeno u sljedećem odjeljku.

4. Važnost lamarkizma i zakona evolucije za darvinističku teoriju

Biologiju u 19. stoljeću najbolje opisuju dvije teorije – lamarkizam i darvinizam. Biologija je svoje ime dobila tek 1802. godine te je izraz prvi upotrijebio Jean-Baptiste de Monet de Lamarck. Osim imenovanja nove znanost, Lamarck je i napravio prvu sistematizaciju životinja na kralježnjake i beskralježnjake (Hrvatska enciklopedija, 2019.). Par desetljeća kasnije, Darwin je izdao *Postanak vrsta* (1859.) i time je započelo novo razdoblje za biologiju, ali i svijet.

Jean Baptiste de Lamarck (1744. – 1829.) je imao veliki utjecaj na znanstvenike 19. stoljeća. Lamarck je napravio mnogo za zoologiju i samim time za biologiju. U svojem najpoznatijem i najvažnijem dijelu *Filozofija zoologije*, iznosi teoriju organske evolucije koja od tada nosi naziv lamarkizam (Hrvatska enciklopedija, 2019.). Lamarkizam predstavlja prvu pravu „teoriju evolucije“, no mnogi zaboravljaju da je ona danas prevladana. Glavna teza lamarkizma je da organizam prenosi određene karakteristike na svoje potomke koje je on stekao tijekom života te da ako organizam nema potrebe da stvori nove karakteristike, nema ni novih organizama (Dokić, 2015: 138). Ako organizam učestalo koristi neki organ, on ga kroz svoj životni vijek postepeno jača i razvija. No, ako organizam ne koristi neki organ, umjesto razvijanja i jačanja, organ propada, gubi svoju svrhu sve dok u nekom naraštaju generacije potpuno ne nestane (Dokić, 2015: 138-139). Adaptacija je bila ključni pojam u Lamarckovoj teoriji. Par godina kasnije, Darwin posuđuje pojam i oživljuje ga u svojoj teoriji evolucije.

Uz Lamarcka, od velike važnosti za 19. stoljeće te i Darwina, bio je Herbert Spencer (1820. – 1903.), jedan od utemeljitelja klasične sociologije, engleski liberalist i *laissez-faire* ekonomist te ujedno i prema mnogim znanstvenicima, otac socijalnog darvinizma. Spencer je, kao i Lamarck, djelovao u 19. stoljeću, u vremenu kada se napušta vjerska slika prirode i počinje vjerovati u napredak i znanost, u vrijeme kada je industrija i urbanizacija doživjela svoj procvat.

Herbert Spencer pojam evolucija prvi puta upotrebljuje 1854. godine u eseju *Geneza nauke* što je ujedno pet godina prije Darwinovog djela *Postanak vrsta* (1859.). Definiciju evolucije Spencer daje u eseju *Progres, njegov zakon i uzroci* (1859.), a pojam se popularizira tek 1864. kada objavljuje *Principe biologije*. Evolucija ima različito značenje kod oba znanstvenika. Kod Darwina, evolucija označuje preobrazbu iz jedne vrste u drugu dok kod Spencera, evolucija ima „kozmoško značenje“. Spencer daje potpunu definiciju evolucije u *Prvim principima* (pogl. XVII.) te ju definira kao: „integraciju materije uz istovremeno rasipanje kretanja, za vrijeme koje materija prelazi iz neodređene i nepovezane (nekoherentne) homogenosti u određenu i povezanu (koherentnu)

heterogonesto, i za vrijeme koje zadržano kretanje podliježe paralelnoj preobrazbi“ (Supek, 1965: 31-32).

Spencer je pronalazio zakon evolucije u svakodnevnom životu te čak i u ljudskom stvaranju. Uspoređuje razvitak tehnike sa zakonom evolucije i jednostavno objašnjava da je „napredak od grubih, malih i jednostavnih oruđa, do savršenih, složenih i velikih strojeva također je napredak u integraciji“ (Supek, 1965: 34). Osim evolucije u znanosti, Spencer ju primjenjuje u društvu. Spencer definira društvo kao „stvar koja od malih nestrukturiranih skupova izrasta prema složenim diferenciniranim strukturama s uzajamnom funkcionalnom uzajamnošću“ (Supek, 1965). Samim time, Spencer je usporedio društvo s organizmom jer prema njemu: „Društva su organizmi“ (Supek, 1965:40) između kojih postoji borba za opstanak te time „sukob postaje uobičajena društvena djelatnost“ (Supek, 1965:40).

Spencer je prikazao evoluciju društva koja je tekla od primitivnih društva u kojima nije bilo regulacije vlasti i gospodarstva, do militariziranog društva u kojem nije bilo mogućnosti za napredak na hijerarhijskoj piramidi. Evolucija društva završava industrijskim društvom u kojem je poznata podjela društvenih pozicija te vlada mirni oblik vlasti (Supek, 1965.). Zbog primjene evolucije na društvo, mnogi znanstvenici nazivaju Spencera osnivačem pojma socijalnog darvinizma.

Darwin je stekao svoju slavu na tuđem imenu. Naime, Herbert Spencer je osnivač najpoznatijeg „Darwinovog izraza“: opstanak najsposobnijih (eng. *survival of the fittest*) i to nekoliko godina prije *Postanka vrsta* (1859.). Darwinova teorija evolucije izlazi par godina nakon Spencerove evolucijske teorije i njegove primjene evolucije na društvo. No, zbog zvuka imena koje je sa sobom nosio Darwin, znanstvenici su teoriju primjene evolucije na društvo nazvali socijalnim darvinizmom. Sam Darwin, nije imao nikakve veze s tim. O tome će biti više u daljnjim odjeljcima.

5. Darwinova teorija evolucije

Punog imena – *Postanak vrsta prirodnim odabirom ili očuvanje povlaštenih rasa u borbi za život* – je Darwinovo najpoznatije djelo koje je ujedno od svjetske važnosti. Djelo je nastalo kao spoj petogodišnje ekspedicije oko svijeta i serije knjiga od Thomasa Roberta Malthusa, punog naziva: *Ogled o načelu stanovništva ili pogled na njegove prošle i buduće posljedice na ljudsku sreću* (1803.).

Tomislav Markus (2008:240) sažima Darwinovu teoriju evolucije u par rečenica:

Osnovni Darwinov koncept je prirodna selekcija (*natural selection*), koja se temelji na činjenici preobilnog rađanja živih bića i preoskudnih resursa. Zbog toga nastaje borba za opstanak (*struggle for existence*) u kojoj preživljavaju najsposobniji (*fittest*), tj. najbolje prilagođeni za zahtjeve okoliša.

Markus (2008:240) iznosi kako je Darwin svoju teoriju prirodne selekcije bazirao na utjecaju Malthusa te je na temelju Malthusovog rada stvorio teoriju prirodne selekcije. Prema navedenoj teoriji, u svijetu ne postoji dovoljno resursa za sve živuće organizme, stoga se stvara napetost između organizama koja završava borbom za opstanak. Darwin (2008:115) objašnjava prirodnu selekciju na temelju adaptacije organizama na okoliš:

Ako se događaju varijacije korisne bilo kojemu organskom biću, zasigurno će jedinke s takvom značajkom imati najbolje izgled u borbi za život da budu sačuvane; a zbog snažnog načela nasljednosti one će težiti da proizvedu potomstvo sličnih značajki.

Zahvaljujući prirodnom odabiru, određeni organizmi su se bolje adaptirali na okoliš i time stvorili veću vjerojatnost da pobijede u borbi za opstanak. Izraz – *borba za opstanak* – preuzet je od Herberta Spencera te u svojem djelu Darwin naglašava kako taj izraz koristi striktno u prenesenom i metaforičnom smislu. Naime, time izrazom ne podrazumijeva se nužno borba jedan na jedan, nego borbu opstanka organizma i njegove mogućnosti da ima potomstvo (Darwin, 2008: 60). Za primjer Darwin iznosi tezu da borba za život je naoštrija među jedinkama i varijetetima iste vrste: „borba će općenito biti oštrija među vrsta istog roda, kad se one počnu nadmetati jedne s drugima, negoli među vrstama različitih rodova“ (Darwin, 2008: 70). Darwin potkrjepljuje tu tezu mnogim primjerima, npr. u svojim je istraživanjima primijetio da je jedna vrsta štakora u različitim podnebljima je istjerala drugu vrstu i da je mali azijski žohar istjerao većeg srodnika. Prema tome, veličina nije bitna koliko sposobnost borbe i volja za opstanak.

Darwin (2008:241) ne stavlja čovjeka na vrh evolucije, naprotiv, prema njemu, čovjek je slučajnost koja je evoluirala iz životinjskih vrsta. Stoga, njegova teorija evolucije je ne-antropocentrička jer ne stavlja čovjeka u centar svijeta nego ga prikazuje kao i svaku vrstu koja može biti prolazna. Njegov evolucionizam nije bio prihvaćen raširenih ruku. Negirao je dotadašnja vjerovanja da je čovjek „pali anđeo“ ili biće svih bića, sada je čovjek bio organizam koji je evoluirao od majmuna. Tadašnjim ljudima je to bilo uvrjedljivo i teško za povjerovati da nisu više djeca božja nego rođaci od majmuna. Stoga, ljudi su si protumačili darvinistički evolucionizam na sljedeći način:

Ljudsko je porijeklo možda 'nisko', ali zato je njegovo sadašnje stanje 'visoko', jer se vlastitim naporom 'uzdigao', što zvuči puno impresivnije nego da ga je dobio na dar od nekog božanskog bića [...] tako su mnogi mogli prihvatiti inače zastrašujuću tvrdnju da je čovjek ponikao od 'životinja' (Markus, 2008: 242).

Prema toj teoriji, čovjek je dogurao najdalje od svih organizama što znači da je imao najbolju adaptaciju na okoliš i pobijedio u borbi za opstanak.

Darvinistička teorija je danas poznata pod drugim imenom. Danas se naziva sintetička evolucijska biologija čiji temelji počivaju na Darwinovoj teoriji. Naravno, biologija i općenito znanost su se promijenile i unaprijedile puno od 1859. godine. Zahvaljujući napretku znanosti otkriva se usred 50-ih godina 20. stoljeća dvostruka helix-struktura DNA i gen. Dokazano je da genetika nije toliko jednostavna. No, saznalo se kud se prenose nasljedne informacije i da samim time dolazi do varijacija. Löffler (2012:14) opisuje današnju darvinističku teoriju i kaže sljedeće:

genski pool populacija nije tako jedinstven i tako statičan kako se prije mislilo. Pored pritiska selekcije postoji i mnogi statistički slučajni efekti, koji unaprjeđuju evoluciju; jednostavan je primjer gotovo potpuno izumiranje vrsta uslijed većih prirodnih katastrofa. Populacije, koje pritom ostanu, snažno će utjecati na budući genom ove vrste. [...] Današnja sintetička evolucijska teorija ne povezuje samo mnoge pojedinačne discipline biologije jedne s drugima, [...] nego se u mnogim vidovima križa i s raznim znanostima kao što su biokemija, biometrija, biostatika, paleontologija, geologija i druge.

Postoje dvije varijante same sintetičke evolucijske biologije za koje Löffler (2012:15) kaže da su „sporne“ i „neutemeljene“ no bitne za „tumačenje čovjeka i religije“. Prva varijanta se naziva striktni neodarvinizam ili panselekcionizam koja zastupa stajalište da evoluciju određuje prirodna selekcija. Tko je panselekcionista, taj ujedno naginje biološkom determinizmu o čemu će biti više kroz ovaj rad.

Druga varijanta je kulturalna evolucija ili memetika koja je nastala 1976. godine u knjizi *Sebični gen* od Richarda Dawkinsa. Glavna ideja kulturne evolucije je da uspjeh prirodne selekcije organizama ne određuje samo njihova fizička svojstva nego i ponašanja: „ako je nešto takvo uprogramirano i baštinjeno, bit će evolutivna prednost“ (Löffler, 2012:15). Dawkins predlaže da se ta teza primijeni na ljudsko mišljenje i kulturu – jezik, kotač, vatra, vjera u Boga te to naziva *meme* koje uspoređuje s genima (Löffler, 2012:16). No, „geni se mijenjaju prema darvinističkim principima, a *meme* prema lamarkističkim“ što znači da teorija mema nije ništa drugo nego „prenošenje metafore evolucije u jedno područje u koje više ne spada“ (Löffler, 2012:15).

Darwin nije primijenio svoju teoriju na ljudsku povijest i društvo jer nije znao kako. Nastanak civilizacije za njega je bio „integralni dio biološke evolucije ljudske vrste i razvoja umnih potencijala čovjeka“ te ju je tumačio kao „dio progresivnog evolucijskog kretanja“ (Markus: 2008:242-243). No, Darwinova teorija evolucije vidjela je svijetlo dana u isto vrijeme kada je svjetsko društvo uzdrmao rast imperijalizma i rasizma. Od tada mnogi intelektualci tog vremena kreću primjenjivati Darwinovu evolucionističku teoriju na društvo kako bi objasnili kulturne razlike preko bioloških čimbenika, ali i postanak država. Danas je to poznato kao izraz socijalni darvinizam.

6. Primjena socijalnog darvinizma na društvo i njegove aspekte

Kao i Darwinova teorija evolucija, socijalni darvinizam je nastao u Engleskoj u 19. stoljeću. Engleska je u to vrijeme doživjela naglu industrijalizaciju, porast stanovništva i akumulaciju kapitala. Zbog toga, nastale su velike razlike između društvenih slojeva. Engleska je bila prijestolnica *laissez faire* ekonomije čiji je sam član i predstavnik bio Herbert Spencer. U to vrijeme, radničke klase su bile nezadovoljne svojim položajem i glavni cilj im je bio ukidanje kapitalizma. Engleskoj ekonomiji to nije bilo u prvobitnom planu te su pružali otpor upletanju države u trgovinu i proizvodnju, ostavljajući narodu „preživljavanje najboljih“.

Pogrešno je mišljenje kada se socijalni darvinizam povezuje s Charlesom Darwinom. Charles Darwin nije sudjelovao u stvaranju socijalnog darvinizma, njegovo ime je uzeto jer je bilo prikladnije uzimajući u obzir njegovu relevantnost i pojmove koji se koriste u obje „teorije“. Korijeni socijalnog darvinizma pronalaze se u teorijama Herberta Spencera i Thomasa Malthusa. Zbog utjecaja koji su navedeni autori imali na Darwina, bilo je jednostavnije i logičnije novu „političko-ideološku konstrukciju“ nazvati socijalni darvinizmom (Löffler, 2012:22).

Krajem 19. stoljeća, socijalni darvinizam je označavao ideologiju koja je nastala na „području političke sociologije“ kako bi se objasnio postanak države (Supek, 1965:71). Osim toga, socijalni darvinisti pokušali su objasniti kulturne razlike kao što su rasa, spol, klasa, objasniti pomoću bioloških čimbenika. Ta faza je trajala od druge polovice 19. stoljeća pa sve do polovice 20. stoljeća (Markus, 2007:244).

Prvo što je socijalni darvinizam nastojao objasniti bio je nastanak država. Za razliku od Karla Marxa i Friedricha Engelsa koji su nastanak države objašnjavali na temelju klasnih sukoba, socijalni darvinizam objasnio je nastanak države na temelju vanjskih sukoba te sukobima među narodima i rasama (Supek, 1965:71). Predstavnici socijalnog darvinizma vide državu kao klasnu tvorevinu koja je nastala zbog nasilja među prvobitnim homogenim grupama. Nakon akta nasilja, jedna grupa se postavila iznad druge, kao vladajuća i jača i time nastaje klasno društvo. Samim time, dolazi se do zaključka da država nije plod ekonomskog razvitka nego političkog i vojničkog čina. Ta teza se danas opovrgnula (Supek, 1965:72).

Kao što je već napisano, korijeni socijalnog darvinizma pronalaze se u djelima Herberta Spencera i Roberta Malthusa. Malthus je iznio radikalne ideje u svojem *Eseju o ogledu stanovništva* te jedna od tih je ova:

Tko se rodi u svijetu koji je već prisvojen kao nečije vlasništvo, a ne može doći do sredstava za život ni radom ni darežljivošću svojih srodnika, nema nikakvog prava na ishranu. U stvari on je na svijetu suvišan. Priroda mu naređuje da izvrši svoje naređenje (Supek, 1965: 69).

Malthus je zastupao mišljenje da se ljudi množe geometrijskim progresom, dok se biljke aritmetičkim te prema tome nužno postoji višak stanovništva (Supek, 1965:67). Iz tog mišljenja razvio se intelektualni pokret – maltunizijizam. Maltunizijizam je stekao veliku popularnost u 19. stoljeću, no ne zbog svojih ideja koje je zastupao, nego zbog razvoja kapitalizma koji je pronalazio inspiraciju u Malthusu.

Malthus je inspiraciju pronašao u kršćanskoj etici. Kršćanstvo je dugo godina učilo ljude poniznosti i suzdržavanju od svojih nagona. Malthus je želio to primijeniti na društvo kako bi se reducirao porast stanovništva. Prema Malthusu, bijeda i siromaštvo nisu bili negativni aspekti društva, nego su bile nužni za održavanje društvene ravnoteže: „Ljude treba prepustiti nemilosrdnoj borbi za opstanak i ne sprečavati je nikakvim socijalnim zakonodavstvom da bi se ublažila bijeda“ (Supek, 1965:70).

Najradikalniji predstavnik socijalnog darvinizma, Ludvig Gumplowitz, bio je uporan u svojoj namjeri da provede darvinizam na društvo te prikazati sociologiju kao prirodnu znanost. Grumplovitz svoju teoriju države opisuje na sljedeći način: „zakoni razvitka države nemaju nikakve veze s etikom ili moralnim idealima, jer su potpuno podložni prirodnim zakonima“ (Supek, 1965:80). Naime, on je smatrao da postoji urođena mržnja u ljudima prema drugim narodima i rasama koji je završavao ratom što znači da rat označava borbu za opstanak i preživljavanje najsposobnijih. Najsposobniji bi stvorili državu koja je nastala kao klasna borba između etničkih grupa (Supek, 1965:79-80).

Mnogi povezuju modernu ekonomiju i utilitarizam sa socijalnim darvinizmom. Iako, to nije ništa drugo nego zloupotreba darvinističke teorije u korist vladajućih elita (Šokčević, 2012:61). Mnogi su okretali socijalni darvinizam u svoju korist kako bi uspjeli izgraditi svijet na svoju sliku. Stoga, nije čudno što se danas socijalni darvinizam povezuje s konzervativnom teorijom čija je svrha bila izgradnja kapitalističkog građanskog društva (Kardum, 2010: 41). Glavne teze koje podupire socijalni darvinizam prema Šokčeviću (2012: 57) su: „stupnjevito pojavljivanje novih formi kroz varijaciju, borba za opstanak i eliminacija onih formi koje su najslabije te preživljavanje onih formi koje su snažnije“. Marko Kardum (2010:39) opisuje zloupotrebu darvinizma u korist „očuvanja društva“. Najpoznatiji primjer je rasna teorija koja je zastupala da je bijela rasa superiornija od drugih te samim time treba biti dominantna te da joj se druge rase trebaju pokoriti. Tu je teoriju kasnije preuzeo nacistički vođa Adolf Hitler koji je uspio dio populacije uvjeriti u to.

Francuski sociolog, Pierre Bourdieu (1930.-2002.) piše uspješno djelo 1979. godine pod imenom *Distinkcija. Društvena kritika prosuđivanja okusa* (u nastavku *Distinkcija*). U njemu, Bourdieu iznosi analizu opširnog istraživanja koje je proveo na Parižanima. Bourdieu je istraživao ekonomske i kulturne razlike i sličnosti u francuskome društvu i zaključio da „društveni identitet klase određen razlikom drugih klasa“ (Stanić, 2016:42). Uvidio je da je visoko vrednovanje umjetnosti utemeljenom u klasnim odnosima i statusnoj hijerarhiji. Bourdieu nije bio tipičan darvinist, no primijenio je neke temeljne teze iz darvinističke teorije i preoblikovao ih. On stvara uvod u nove koncepte socijalnog darvinizma u kojem se dokida osnovni element – sukob i glavnu ulogu preuzima *habitus*. Čovjek ima mogućnost živjeti u danom *habitusu* ili potruditi se više i stvoriti svoj novi *habitus* koji odgovara njegovim kriterijima. Prema sociološkom rječniku (Abercrombie, Hill, Turner, 2008:25) označava: „sklop dispozicija zbog kojih postupci i stavovi u svakodnevnome životu postaju uobičajeni, što rezultira da se svakodnevni život shvaća zdravo za gotovo“.

Socijalni darvinizam je naišao na mnoge kritike. Biolozi koji su zastupali darvinističku teoriju teško su osuđivali pokušaj primjene Darwinove teorije evolucije na društvo jer su smatrali to metodološkom zabludom. Bilo je opće poznato da je socijalni darvinizam postalo sredstvo kojim su se koristili svjetski vođe kako bi opravdali sukobe i ratove u svijetu, u najviše slučajeva, u svoju korist (Supek, 1965:89-92).

Povjesničari su se usuglasili da su tijekom godina postojale dvije darvinističke revolucije. Prva revolucija je teorija evolucije – živa bića su kroz godine evoluirala bez natprirodne pomoći. Druga revolucija – prihvaćanje teorije prirodne selekcije – bila je dugo ignorirana i odbijena. Znanstvenici, kao što su Robert Ardrey, Konrad Lorenz, Desmond Morris, Lionel Tiger i Robin Fox, pokušali su primijeniti temelje evolucijske biologije na društvo. Jedan od najpoznatijih autora koji je primijenio evolucijsku biologiju na društvo i ljudsko ponašanje je Edward Wilson u svojem djelu *Sociobiologija* o čemu će više biti u sljedećem odjeljku (Markus, 2007: 245-246).

7. Sociobiologija – plod darvinizma i evolucijske biologije

Darvinizam je zaokupio mnoge intelektualce i znanstvenike te su za sve počeli koristiti evolucionizam kao razlog. Edward Wilson piše 1975. godine knjigu *Sociobiologija* s kojom je podigao mnogo prašine u znanstvenom svijetu. Kao prvo, sociobiologija je grana evolucijske i suvremene populacijske biologije koja se temelji na dvije tvrdnje. Prva tvrdnja temelji se „na genetskoj uvjetovanosti socijalnog ponašanja prirodnih vrsta i na tvrdnji da darvinističkim

mehanizmima odabiranja možemo objasniti izbor određenih vrsta socijalnog ponašanja prirodnih vrsta“ (Polšek, 1997.).

Wilson je zastupao mišljenje da se društvene znanosti trebaju „biologizirati“ te je zastupao materijalistički redukcionizam kao jedini način metodologije. Njegov glavni stav je da biologija ima veliku ulogu u objašnjavanju ljudskog ponašanja (Markus, 2007: 246). Središnja teza Wilsonove sociobiologije je da se evolucija socijalnog ponašanja može u potpunosti razumjeti pomoću demografije i genetske strukture populacije (Polšek, 1997.). Postoji pet područja kojima se sociobiologija bavi: agresivnost; spolnost i spolno odabiranje; roditeljska uloga, ženske reproduktivne strategije, roditeljstvo i roditeljske manipulacije, sukob generacija i spolova; selekcije srodnika; altruizam i recipročni altruizam. Prema Wilsonu (Polšek, 1997.), sociobiologija je „pokušaj primjene darvinističkog, evolutivnog objašnjenja na sve psihološke, socijalne i kulturne fenomene o pokušaju da se za složene oblike društvenih organizacija pronađu biološki uzroci“. Navedenu definiciju Wilson naziva biologizmom.

Veliku ulogu u Wilsonovoj teoriji igra pojam altruističko ponašanje. Primjer altruističkog ponašanja je žrtvovanje jednog organizma za drugi organizam kako bi upozorila druge organizme na opasnost. Tipičan primjer za to je ubod pčele kod obrane košnice. Postavlja se pitanje koja je korist žrtvovanja ako dalje organizmi ne mogu prenositi svoje gene? Wilson na to odgovara pojmom – rodbinska selekcija i objašnjava:

„braća i sestre imaju oko 50% iste nasljedne informacije, bliži rođaci još uvijek oko 12,5%. Dakle, onaj tko je žrtvovanjem svojega života spasio troje braće ili sestara, žrtvovao je oko 100% svoje nasljedne informacije, ali je pritom [...] spasio sveukupno 150% svoje nasljedne informacije“ (Löffler, 2012: 21).

No, kritičari prigovaraju altruizmu način da „altruizam nije ništa drugo nego uspješna evolutivna strategija“ (Löffler, 2012: 21).

Wilson (Polšek, 1997.) zastupa mišljenje da se društveni ustroj vrsta razvijao sukcesivno i da su se najviše razvili beskralješnjaci, socijalni kukci (kao što su mravi, termiti, pčele), sisavci i čovjek. Za razliku od Darwina, Wilson smatra čovjeka vrhuncem socijalne evolucije te stavlja obitelj kao temelj svih ljudskih društva. Na njegovu žalost, sociobiologija nije doživjela uspjeh kakav je on želio, no postavila je temelje za objašnjavanje čovjekovog ponašanja. Tu ulogu dalje preuzima evolucijska psihologija koja kritizira sociobiologiju zbog: „prevelikog isticanja reproduktivnog imperativa i zanemarivanja društvenih promjena“ (Markus, 2007: 246-247).

No, sociobiologija je bila na meti mnogih kritika zbog svoje metodologije (Bracanović, 2005:432). Tomislav Bracanović (2005:433) sistematizira kritike sociobiologije u tri kategorije –

antropomorfizam, genetski determinizam i adaptacionizam. Prva kategorija, antropomorfizam, kritizira neadekvatno pripisivanje ljudskih emocija životinjama i obrnuto. Za primjere, uzima agresivnost i altruizam, koji su ujedno temeljni pojmovi sociobiologije. Lewontin (1979:8) opisuje to na sljedeći način:

Najjasniji primjer jest ideja agresije. Izvorno značenje jednostavno neizazvanoga napada jedne osobe na drugu također je dobilo političko značenje kao agresija jedne države na drugu. U prvom značenju ono je preneseno na životinjskom ponašanje radi opisa široka raspona agonističkoga ponašanja. Sada bi neki sociobiolozi htjeli da vjerujemo kako su ljudska politička agresivnost i ljudska individualna agresivnost transformacije istoga fenomena, opće životinjske agresivnosti

Druga kategorija je genetski determinizam. Sociobiolozi zastupaju mišljenje da su razni oblici ljudskog ponašanja pod utjecajem gena te samim time je ljudsko ponašanje uvjetovano genetskom strukturom kojeg utjecaj okoline ne može promijeniti (Bracanović, 2005:437). Zato, mnogi znanstvenici zamjeraju sociobiologiji ideju zastupanja genetskog determinizma te samim time ju kritiziraju i osporavaju joj status znanstvene discipline.

Posljednja kategorija je adaptacionizam kojeg su najviše kritizirali Stephen Jay Gould i Richard Lewontin. Autori (1979: 584-585) definiraju adaptacionizam kao „naviku mišljenja koja prirodnu selekciju smatra toliko snažnom, a njezina ograničenja toliko malobrojnim, da izravno stvaranje adaptacija kroz njezino djelovanje postaje primarni uzrok gotovo svakog organskog oblika, funkcije i ponašanja“.

Wilson je kao i Darwin, stavio svoju karijeru na kocku s objavom svojeg djela *Sociobiologija*. Kao i Darwin, Wilson je zadobio mnoge kritike, no njegova teorija i ime nisu stekla Darwinovu slavu.

8. Zaključak

Cilj ovog rada bio je istražiti okolnosti nastanka socijalnog darvinizma i njegov odnos prema biološkom darvinizmu. Isto tako, prikazuju se mogućnosti suvremenog konteksta ovih pojmova.

U radu je napravljen kronološki pregled teorija koje su vezane da darvinizam i socijalni darvinizam objasniti njihovu problematičnost za društvene znanosti.

Prikazan je put evolucije, od njenih početak u Antičkoj Grčkoj pa do Charlesa Darwina koji joj daje novu definiciju. Nakon toga, prikazana je kratka biografija Charlesa Darwina koji je živio i djelovao u 19. stoljeću. U 19. stoljeću, industrija je doživjela nagli uspon te se samim time promjenilo i društvo. Charles Darwin stavio je cijelu svoju karijeru na kocku 1859. godine kada je objavio svoju knjigu koja je uzdrmala ljudska stajališta o postanku svijeta i čovjeka. Na Darwina su utjecali intelektualci kao što su Herbert Spencer, Jean Baptiste de Lamarck i Robert Thomas Malthus. No, važno je napomenuti da je Charles Darwin također utjecao i na njihove radove. U isto vrijeme kada se razvija darvinistička teorija, stvaraju se korijeni socijalnog darvinizma u djelima Spencera i Malthusa. Sam Darwin nije sudjelovao u stvaranju socijalnog darvinizma, no zbog zvučnosti Darwinovog imena, teorija primjene evolucije na društvo se nazvala socijalnim darvinizmom. Socijalni darvinizam se ponovno oživljava u 80-im godinama prošlog stoljeća te nastaje nova znanstvena grana – sociobiologija. Danas, nažalost, mnogi još povezuje socijalni darvinizam s Darwinom koji je još uvijek izokretan i gubi svoje temeljne značajke.

9. Popis korištenih izvora

1. Abercrombie, N., Hill, S., Turner, B.S. (2008.) *Rječnik sociologije*, 5. izdanje, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
2. Balabanić, J. (2008.) *Predgovor: Postanak vrsta knjiga koja ne zalazi*, poglavlje u knjizi Charles Darwin: Postanak vrsta prirodnim odabirom ili očuvanje povlaštenih rasa u borbi za život, Zagreb: Školska knjiga.
3. Bourdieu, P. (2011.) *Distinkcija. Društvena kritika suđenja*, prev. J. Milinković, Zagreb: Biblioteka Antibarbarus.
4. Bracanović, T. (2006). „SMIJEMO LI SOCIOBIOLOGIJU SHVATITI OZBILJNO? NEUTRALIZIRANJE NEKIH PRIGOVORA“, *Društvena istraživanja*, 15(3 (83)), str. 429-452. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/18281> (Datum pristupa: 27.srpnja 2019.).
5. Darwin, C. (1859./2008.) *Postanak vrsta prirodnim odabirom ili očuvanje povlaštenih rasa u borbi za život*, prev. J. Balabanić, Zagreb: Školska knjiga.
6. Dokić, M. (2015). „Spencerova filozofija individualne slobode“, *Filozofska istraživanja*, 35(1), str. 137-152. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/158723> (Datum pristupa: 27.srpnja 2019.).
7. „Evolution“, *Wikipedia, The Free Encyclopedia*, internetski portal, <https://en.wikipedia.org/wiki/Evolution> (Datum pristupa: 26. srpnja 2019.).
8. Kalafatić, M. (2009.) „Charles Robert Darwin – genijalni istraživač“, *Nova prisutnost*, sv. 7, str. 443 – 446.
9. Kalanj, R. (2005.) *Suvremenost klasične sociologije*, Zagreb: Politička kultura.
10. Kardum, M. (2010). „Marksizam kao negacija socijalnog darvinizma“, *Čemu*, IX(18/19), str. 30-43. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/61615> (Datum pristupa: 28.srpnja 2019.).
11. Lewontin, R. (1979.), „Sociobiology as an Adaptationist Program“, *Behavioral Science*, 24: 5-14.
12. Löffler, W. (2012). „Spektar darvinizama. Pojmovna i znanstveno-teoretska pojašnjenja“, *Diacovensia*, 20(1), str. 7-24. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/79952> (Datum pristupa: 26.srpnja 2019.)
13. „Malthus, Thomas Robert“ (2019.) *Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslava Krleža*, internetski portal, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=35232> (Datum pristupa: 29. srpnja 2019.).
14. Markus, T. (2008). „Darvinizam i povijest: evolucijska biologija i proučavanje društvene dinamike“, *Povijesni prilozi*, 35(35), str. 239-297. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/35570> (Datum pristupa: 25.srpnja 2019.).

15. Polšek D. (ur.) (1997.) *Sociobiologija*, Zagreb: Jesenski i Turk.
16. Radić, S. (2012). „Neki kontekstualno-ideološki aspekti Darwinove teorije evolucije s obzirom na njeno nastajanje i promoviranje“, *Diacovensia*, 20(1), str. 75-91. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/79958> (Datum pristupa: 27.srpnja 2019.).
17. Supek, R. (1965.) *Herbert Spencer i biologizam u sociologiji*, Zagreb: Matica Hrvatska.
18. Stanić, S. (2016). „Temeljne značajke teorije potrošnje u djelima Jeana Baudrillarda, Pierrea Bourdieua i Georgea Ritzera“, *Revija za sociologiju*, 46(1), str. 33-60. <https://doi.org/10.5613/rzs.46.1.2> (Datum pristupa: 31.srpnja 2019.).
19. Šokčević, Š. (2012). „Darvinizam i identitet homo oeconomicusa. Perspektive ekonomskoga personalizma“, *Diacovensia*, 20(1), str. 53-74. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/79956> (Datum pristupa: 29.srpnja 2019.).